

УДК 340.11:174 (477)

Володимир Сущенко

ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ КОДЕКС ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ

У статті пропонується розробка і прийняття Деонтологічного кодексу правничої діяльності в Україні та розглядаються проблеми і перспективи його створення. Висловлені думки та пропозиції мають дискусійний характер, а їхній автор запрошує всіх бажаючих взяти участь у такій дискусії.

Виникнення в Україні в кінці 80-х — на початку 90-х років поточного століття відносно нової галузі правничої науки і практики — *юридичної/правничої деонтології* — було об'єктивно зумовлено розвитком процесів політичної (читай: партійної-КПРС), суспільної, державної та правової “*перебудови*” колишнього Радянського Союзу, яка призвела до його розпаду й утворення нових незалежних держав.

Спочатку проголошення (24 серпня 1991 р.), а згодом і законодавче закріплення в тексті Конституції України (28 червня 1996 р.) курсу на побудову правової держави, в якій “...визнається і діє принцип верховенства права” — дали новий поштовх до розвитку правничої науки та практики і створили якісно нові передумови для підготовки нових поколінь правників, яким працювати і втілювати у життя цей принцип вже у ХХІ столітті. Саме тому опанування ними ґрунтовних засад юридичної деонтології — як “науки про належне” (в перекладі з грецької мови) — науки, що вивчає та формулює суспільно визнані та, інколи, законодавчо закріплені вимоги щодо знань, навичок і поведінки носіїв цієї професії — є нагальним і невідкладним завданням. Правнича наука покликана надати студіюючим і практикуючим юристам дієву допомогу у виконанні цього завдання.

Аналіз виникнення й розвитку юридичної деонтології як науки і навчальної дисципліни безумовно свідчить про те, що вона “з'явилася” не на порожньому місці. Її науковим підґрунтям були доробки людства в таких галузях філософських знань як “етика”, “психологія” та “теологія” і, мабуть, передусім — “медична деонтологія”, яка своїм корінням сягає у давнину століть аж до часів “Клятви Гіппократа” й “Канона лікарської науки” Ібн Сіні. Праматір'ю сучасної навчальної дисципліни “Правнича/юридична

деонтологія” слід вважати “Введення в правничу спеціальність”, викладання якої у вищих юридичних закладах колишнього Радянського Союзу розпочалося з середини 70-х років.

Слід зазначити, що широкий обмін досвідом у галузях юридичної освіти й практики, який в останні роки відбувається між фахівцями України та інших країн світу, засвідчує той факт, що у більшості країн Європи та Америки знанням правників з юридичної деонтології завжди надавалось пріоритетне значення. Саме ця навчальна дисципліна (в деяких країнах вона має дещо іншу назву: “Професійна етика” або ж “Професійна відповідальність”) викладається у Школах права як **обов'язкова**, а “Канони професійної етики” адвокатів США були затверджені Американською Правничою Асоціацією ще у 1908 році, які в свою чергу ґрунтувалися на “Кодексі етики” американських правників 1887 року та “Курсі правничих студій” 1836 року.

В той же час, слід підкреслити, що й українські правники також мають, хоча, на жаль, спеціально й не виписані, **норми професійної поведінки**, які, як правило, в своїй більшості носять рекомендаційний характер. Деякі вимоги до представників окремих правничих професій (судді, адвокати, прокурори, слідчі) навіть закріплені, певною мірою, у відповідних законодавчих і нормативних актах України та введені у проект Кодексу адвокатської етики.

Проведений порівняльний аналіз національних і міжнародно-правових Актів ООН та Європейського співтовариства щодо суспільно визнаних вимог до **професійних знань, навичок і поведінки юристів**, а також — **самої сутності правничої діяльності** у нашій країні та розвинутих країнах світу дозволяє, на мій погляд, висловити пропозицію щодо створення та прийняття

в Україні “Деонтологічного Кодексу правничої діяльності”.

Такий Кодекс міг би являти собою єдину систему саме тих професійних знань, навичок і правил поведінки, які мають бути притаманними носіям правничої професії, незалежно від здійснюваних кожним із них окремих видів правничих послуг у тій чи іншій сфері суспільного (політичного, державного або громадського) життя. До речі, існуючі сьогодні в Україні Державні стандарти освітньо-кваліфікаційних вимог до випускників із вищою освітою за професійним спрямуванням “право” (див.: Постанова КМ України № 1247 від 07.08.1998 р.) можуть бути використані як певна методологічна база для розробки такого Кодексу.

Структура Кодексу може включати в себе три традиційні частини: “Преамбула”, “Загальна частина” та “Особлива частина”.

У “Преамбулі” слід було б визначити основні **принципи правничої професії та природу** викладених у Кодексі **деонтологічних норм**, а також включити зміст всіх ратифікованих Україною міжнародно-правових норм (актів) щодо правничої діяльності.

У “Загальній частині” — викласти основні **обов’язки та права юриста** у взаємовідносинах з:

а) клієнтом (фізичною та/ або юридичною особою), що звернувся за правничими послугами будь-якого виду;

б) органами всіх гілок державної влади (законодавчої, виконавчої, судової) та управління;

в) політичними партіями та громадськими організаціями;

г) іншими правничими інституціями (окремими юристами, юридичними фірмами тощо), що вже раніше надавали або ж одночасно надають правничі послуги одному й тому ж самому клієнтові. Окремі положення (норми) цієї частини Кодексу повинні розкривати правила встановлення та отримання від клієнта гонорару (плати) за надані правничі послуги.

“Особлива частина” повинна містити специфічні вимоги і правила поведінки щодо представників окремих напрямків (видів) правничої діяльності, як от, наприклад: суддів, адвокатів, прокурорів, слідчих, нотаріусів та ін.

У Додатках до Кодексу можна було б вмістити державні тарифи, включаючи ставки державного мита, й типові преїскуранти цін на правничі послуги.

В разі створення такого Кодексу до нього слід було б включити правові норми чинного законодавства України, в яких ідеться саме про державні (або — суспільні) вимоги щодо носіїв окремих видів правничої професії.

Деонтологічний Кодекс правничої діяльності в Україні разом з іншими Кодексами був би доступним для всіх верств населення, зробив би відкритішою для суспільства правничу діяльність та поставив би її під всебічний контроль, а його безумовне дотримання призвело б до подальшого значного підвищення якості правничих послуг та професійної відповідальності юристів за свою роботу. Розробку такого Кодексу доцільно було б доручити Вищій раді юстиції та Спільці адвокатів України разом з іншими професійними об’єднаннями правників.

Проблеми й перспективи розробки та прийняття запропонованого “Деонтологічного Кодексу правничої діяльності в Україні” полягають, на мій погляд, в наступному:

- по-перше, опоненти цієї ідеї можуть зауважити, що такого “синтезованого” Кодексу не мають інші країни світу;

- по-друге, його створення видається нереальним, оскільки кожна з правничих професій, що існує в нашій країні (на відміну од інших країн, де існує єдина правнича професія — адвокат) має свої особливості і синтезувати їх в одному законодавчому акті — є утопія.

Можливо це й так, але багато що у житті людства протягом всього часу його існування і розвитку здавалося ірреальним та утопічним. Прикладів більш ніж досить... В той же час, зауважимо, що сьогодні все ж таки існує Деонтологічний кодекс адвокатів Європейського співтовариства, прийнятий у місті Страсбург (Франція) у жовтні 1988 р.

Головна і найскладніша проблема, на мій погляд, полягає в усвідомленні юридичною наукою і практикою нагальної потреби в існуванні такого Кодексу в Україні.

Іншою проблемою є, здається, відсутність сьогодні політичної волі зацікавлених сторін у розробці та прийнятті Кодексу.

І, нарешті, наступна проблема полягає у створенні творчої робочої групи (груп) з розробки проекту (можливо, кількох проектів) Кодексу, до якої б увійшли корпоративно та політично не заангажовані представники всіх видів (напрямків) правничої діяльності, які повинні бути готовими до співпраці і творчих компромісів.

Перспективи створення та прийняття Кодексу сягають у перше десятиріччя наступного століття. Ця робота, пов’язана з ґрунтовним і всебічним аналізом всього існуючого інтелектуального доробку правників, філософів, теологів, медиків, психологів у сфері деонтологічних знань, буде тривати не один рік. Гадаю, що такому аналізу має передувати широка дискусія як на сторінках спеціальних юридичних видань, у засобах масової інформації, так і на науково-

практичних конференціях, в тому числі міжнародних, присвячених розв'язанню цих проблем. Тільки виважений підхід може принести бажані результати.

Необхідність існування правничої професії у будь-якому суспільстві протягом минулих і майбутніх століть, її історична престижність та всім відома корпоративність незаперечно, з огляду на постійну боротьбу людини за свої права, свідчать: правник, як і лікар, повинен передусім слугувати на користь суспільству взагалі і кожній людині зокрема. Його помилки у професійній діяльності надто дорого коштують суспільству і державі, і навпаки — високий рівень правничих послуг, професійна відповідальність за свою роботу — тільки позитивно впливає на рівень політичної, громадської та правової свідо-

мості членів суспільства, надає стабільності й прогнозованості у його розвитку, сприяє покращанню добробуту кожної людини. Суспільство в цілому і кожний його член має право публічно, в тому числі й законодавчим шляхом, висловити свої вимоги до представників професії, яка покликана, передусім, захищати їхні законні права та інтереси, а також лікувати “хворих на правовий нігілізм”. Ось чому існування законодавчо закріплених норм і правил професійної правничої діяльності є вимогою сьогодення і, тим паче, майбутнього XXI століття.

Насамкінець хотів би підкреслити, що висловлені думки і пропозиції мають дискусійний характер, а їхній автор буде щиро вдячний всім, хто зголоситься взяти участь у такій дискусії.

Volodymyr Sushchenko

THE DEONTOLOGIE CODE OF THE ACTIVITIES IN THE SPHERE OF LAW IN UKRAINE: THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF CREATION

In the article, it is proposed to work out and adopt the Deontological Code of the Activities in the Sphere of Law in Ukraine, and it examines the problems and prospects of its creation. Given ideas and propositions are disputable in their nature, and the author invites everyone who is eager to take part in the discussion.